

ПРИЧЕ И. АНДРИЋА НА НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ
у преводу А. Шмауса

Права уметничка дела лебде у сталној фаталности. Као звезде. Могу та ⁴дла врло дуго трајати у здравом и светлом стању и могу потамнети због спољних катастрофа. Може једва напасна идеологија затамнити уметничко дело. Може неспособна или зла критика извитоперити ^{ууу}дело. Може немощан превод обезличити дело.

Књижевни случај у који гледамо сада, пун је лепоте и радости. Два су човека и два дела у тој књизи. Приче И. Андрића ^{Босанске} приче махом од турскога вакта, то је, сви знамо, право и достојанствено уметничко и умно дело. То ^удео наше класике, јер је тим причама један уметник исцрпео Босну као тајну живота и дух. Кроз историју и народну традицију писац је сисао до дубина божјих планова и одлука над земљом Босном и њеном децом. Превод тих прича, из духа и пера А. Шмауса, такав је да може обрадовати и одушевити и уметника који је критичар и критичара који је уметник.

Како стоје та два наша даровита и учена писца према "турском" у нашој књижевности? Чисто човечно говорећи, обојица воле "турско". Обојица одлично знају, и чине ~~ха~~ сваки у свом домену да и ми сви знамо, да старе наше дупмане Турке треба у духовној области волети, јер нам у тој области платише доста за оно што у другом областима похараше. Обојица славно разумеју оно нешто тајно и поетско што је везало Босну за "турско," и везивало и друге покорене покрајине за "турско." Обојица би, или су са задовољством читали грчке мемоаристе из доба кад су Турци, после Карловачког мира, предали Мореју Венецији. Морејци су говорили и писали: "Више волимо Турке него хришћане Венецијане. А ако као патриоти треба да мрзимо и једне и друге, више мрзимо Венецијане него Турке." Обојица ће, надамо се, примити и наше мишљење: да је Босна ^{са} Турцима проживела једно своје горко и црно, али ипак класично доба, у многome слично ономе које су проживели Шпанци са Арабљанима. Робовало се телом и имањем, радило за господара као стока. Једно старо босанско писмо из турскога вакта каже: "Скрдимо коракe и теглимо као и волови. Али даровит народ је сисао душу ~~својег~~ господара! Пришао кроз ту душу наговештаје чари уметничког Истока. Од Истока узео уметнички стил грађи, живота, мудровања. Исток је био и остао бајно царство религија и свакојаких ритуса, и зато и царство поезије и мудрости.

Г. Андрић, по рођењу Босанац, присно осећа онај класични крст Босне који се зове турски вакат, и који је крст примио и он са нагоном сећања и слутњи из онога доба. Г. Шмаус је Немац, славист по струци и дубоком интересовању, који своју славистику негује главом, душом и живим животом у Србији кроз многе године. Он баш балканску и ~~турску~~ "турску" славистику проучава све шире и заволева све више. Он говори нашим језиком као ми; путовања његова су по Балкану и по Истоку. Он зна Босну знањем научника и осећањем даровитог посматрача и писца. Он зна Турску знањем научника и живим искуством у Турској. У последње време кренуо је у језик и душу пустиња далеког Истока, одакле дојездише први освајачи турски до ~~Балкана~~ Балкана и до Босне. Дојездише и донесоме Босни оно чудо од мука и поезије што тек у новија времена даје прерађене духовне плодове научне и уметничке. Донесоме и И. Андрићу немир душе и позив "турског" песника. Донесоме и А. Шмаусу немир душе и позив научника који привлачује поезију и лепоту Истока.

Та два писца дадоше сад једну укусно и елегантно опремљену књигу. за што имају заслуга њих двије, нацртач повеза и издавачка кућа у Бечу која наставља добре традиције укуса некадашњег културног средишта. На тврдој корици споља стоји само аутограм И. Андрића. На првом унутрашњем листу стоји само скроман наслов Мовеле. На другом унутрашњем листу, јерва да човек нађе, стоји уза саму горњу ивицу притеран врло ситан слог: да је превод са српско-хрватског језика спремио универзитетски лектор А. Шмаус. Слог је готска, стране носе умерене стубове текста, слова су размакнута и чиста, и у својој готској оштрини јасна као сигнали.

За писца ових редака, превод је нешто невољно, нужно, хазардно, што лебди између велике уметничке творевине и апсурда. Јер превод није у адекватности текста, него је у преображењу дела. Адекватност се подразумева, и то је рад интелекта и технике извежбаног писца и темељног зналаца два перспективна језика. А питање: бити или не бити уметнички преображај дела, ствар је и мах даровитости и духа преводиочева, и ствар пребацивања дела у другу егзистенцију за другу климу и психу. Немачки текст, рецимо, Моста на Жепи, и оригинални текст Моста на Жепи, то су две егзистенције једног уметничког акта. У преводу Г. Шмауса ванредне су подударности стилске и синтаксичке. Али та подударност—иако је термин геометриски—није ни близу геометриска подударност. Има местимично јако очигледних дивергенција. Није та подударност, наравни, ни

фонетска, нити може бити и једним звуком или призвуком. Јер су језици што и крв, чуда од различности и оригиналности. Ту је сад чвор. Сваки развијен и за уметност дорастао језик, то је сума музичких и стилских елемената из којих се граде симфоније без краја и конца. И на једну исту тему, без краја и конца. Све књижевности и нису друго до свејсте теме у симфонијама стила и звука без краја и конца. Стога, има могућности да се једно уметничко дело преведе на све развијене језике; и има могућности за више адекватних превода дела у једном језику. Остаје само, због сложених услова, да нема много могућности да се једно дело пренесе у други језик као уметничко преображење и нова егзистенција. Успелост превода дакле није у адекватној копији и травестији, него у специфичном доживљењу дела, које доживљење уноси у травестију живу и нову егзистенцију. Превод Г. Шмауса има лепу вредност стога што је Г. Шмаус имао способности за специфично немачко психолошко и уметничко проживљавање дела које је разграђивао и наново градио. Кроз адекватан превод он није казао буквалност Андрићева текста, него је, да се послужимо једном старом грчком фигуром, из мора истерао не само воде него и вихрове. Мора уметнички превод створити нову егзистенцију, јер тај текст иде у другу естетику очију и ушију, под друго поднебље укуса и душа. Треба с преводом постићи још једну уметничку транспозицију онога што је једаред већ прошло кроз такву транспозицију, онда кад је писац оригинала преображавао своје мисли, искуства, знања и осећања.

у чему је суштина — да останемо при поменутом ~~примеру~~ примеру — суштина тога ванредног Моста на Жепи? Прво. Мост на Жепи је прича о босанском мосту, али је у суштини један поетски акт који из чистог сна изводи тачне и велике мисли. И дароватељ моста и градитељ моста, сенке су, иако су живи; и лук моста само се закачио за стене и хоће да одлети. Писац те чари оборио је све насlage меса са приче, утишао све живе конвулсије, испустио последњу кап укварљива сока, и оставио нам ~~позедава~~ ^{оне} танане духовне жилице које све граде и носе, и лаке снове и тешке мостове. Друго. Мост на Жепи је око једног јединог реалног објекта велика романтика земље, воде, загонетног путовања људи, велика романтика ћутања на хришћански и на исламски начин. Треће. Мост на Жепи је симболика за последњу чисту исцеђеност од нечије плодне свести и акције, мудри васеленски мир ~~који гледа у довршено дело и у смрт делатеља~~ који гледа у довршено дело и у смрт делатеља. Мост на Жепи је метафизика трагедије историске и тжорацке.

Све то што исписасмо као суштину уметничког дела, као оно што је у делу вечно и ^{само} преображајно за све језике и душе, све ~~та~~ има

специфично да доживи Немац за немачки превод, Француз за француски, Турчин за турски. / Ми се надамо да ће једнога дана Турчин за Турке преводити И. Андрића приче из турскога вакта. / У нашем случају, све оно тешко и сложено и суптилно у делу И. Андрића проживео је на специфичан начин један аутентичан Немац, и аутентично немачки талент умом и уметничким осећањем. Но пажљиво прочита Мост на Јеци у преводу Г. Пмауса, и зан добро немачки, и познаје психу германску, осетиће са задовољством и узбуђењем успелост уметничке транспозиције, постављеност друге егзистенције дела. Избија један специфичан ^и начин патетике над оним величанственим моментом кад везир миром прекрива своје дело, остварује једно величанствено заборављање. Мир и заборав, ~~уздах~~ то је последњи танани трепет Андрићеве поезије. Као што умируће срце истискује још последње узалудне таласе крви, тако везир, дароватељ моста, са неколико потеза прецртава последњи знак имена свога, грба и заслуге, брише и последњи безлични траг по којем би га браћа његова Босанци помињали у току векова макар само као душу, благословом или помишљу. Мир и заборав! Свршено са земљом, ~~са~~ људма, са вековима! Овај сублимни момент, који моћ и ~~немоћ~~ човекову слива у неми гест поезије, дат је и у немачком преводу егзистенцијално, остаће и ~~не~~ немачком читаоцу резотина у сржи живота.

Обрадићемо укратко — место многих — још један пример преводилачког задатка, пример друге врсте. Некадубља заинтересовани читалац прегледа превод кратке приче У зиндану. Није ни ту био проблем да се адекватним реченицама и речима даде комика ситуације. Узгред речено, и та смешна прича је много историска прича, и зато у њој није само комедија комике него и драма комике. Имао је ~~неки~~ Г. Шмаус и ту да специфично доживи и спреми патетику једне драматичне комике, где је суштина у том, што неко из једнога реда ствари гледа лудо историско сукобљавање људи у неком друкчијем реду ствари. Ипак је то сукобљавање баш зато комично што би у другом реду ствари могло бити драматично. Г. Андрић је том причом дао неколико класичних сцена и за театар. Писац ових редова усуђује се поставити питање: да ли и Г. Андрић сам не би тек на сцени угледао све рефлексе и пројекције свога турског ђатице? Гоне се ~~преко~~ кроз свађу и по соби огромни и тешки фратар Марко и исти такав Турчин фазло. Фратар је заборавио на манастирску прећредену уљудност, а Турчин натурско лукаво стрпљење. Скачу, ~~и~~ бесне, пали су изгледа и ~~неки~~ ударци по фратру. Дотле, турски ђатица, који ~~то~~ води неки запосник, седи у буцаку на прекрштеним ногама и посматра. Ако је био толико учен да је знао турски ~~и~~ *шоп уривања у причу; један специфичан дух савремених колеџиста урива; један специфичан*

писати, знао је сигурно и посматрати. Испод развитланог хабита фратрова, и из међу раскречених бутина фазлових, посматрао је историју. Сцена је незаборавна. По њој, уосталом и по оној у апсу, аутор ће остати вазда присутан у историји политичкој као и у историји књижевној. Сцена та, ако се апстрактно сведе на план историске критике, драгоцену је симболична. Ђатица потсећа на неко парченце Тукидида који је такође чуцао у буцаку и правио опасне анализе по историји своје земље. Показао, на пример, како из периклејског реда ствари изгледа онај пелопонески рат који је у другом реду ствари изгубљен жалосно и комично, и како тај рат није значио само победу Спарте и пораз Атине, него је значио пропаст једног света. Ђатица онај резимира фратра и Фазлу, радује се можда из једног реда ствари фратрову поразу, али из другог реда ствари слуги да оно бесно чепање меси глибу у којем се даве две стране доста у глибу и свака за себе. Комичну и патетичну страну ове сцене, као и оне у апсу, Г. Шмаус је просто посркао, и дао је превод који местимично изазива оригинал на мегдан. Превод Г. Шмауса те приче може ући у сваку антологију узорних превода.

Ова књига је чиста радост у духовном свету. У њој је много садржано. У њој је Г Андрић, крупан песник и мислилац. У њој је Г. Шмаус, оригиналан писац са регистрима научним и уметничким. Њих двоје се узајамно задужили финим и драгим дугом. У заједници, предали су светској књижевности једну велику вредност.

Београд, Септембар